

Egyházaskéri lakodalmi szokások

Az emberélet második fordulójához kapcsolódó szokások és hiedelmek

A családi élet és egész létünk második nagy személyes fordulója a szerelem, melyet a parasztság szigorúan kötött rendjében csak a házasság szentesíthet, hiszen a paraszti gondolkodásban a lét folyamatosságát, az emberi fennmaradást a házassággal, egy férfi és egy nő Isten színe előtt tett örök fogadalmával hozták összefüggésbe. A későbbiekben az egyházi esküvő mellett a polgári házasság is a szerelem ünnepének elengedhetetlen velejárója lett. „Az egyházaskérieriek egészen 1935-ig a szomszédos településen, Feketetón kötöttek házasságot, mivel csak ott volt önálló anyakönyvvezetői körzet. A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk vezette be a polgári esküvőket, az első bejegyzések pedig a házassági anyakönyvekbe Feketetón 1895-ből és 1896-ból valók” (14). Egyházaskéren mesélik, hogy még a szegénysorban élő családokban is a lakodalom számított a legnagyobb eseménynek, és legtöbbször minden háznál azonos szokások előzték meg. A vendégek fogadására jó előre felkészültek, amikor már eladósorba került a leánygyermek, vagy „pödörte már a bajsztát” a fiú. Igen sok színes egyházaskéri népszokás merült feledésbe részben vagy teljes egészében, de a lakodalmi szokásaikról lelkesen és fáradhatatlanul számolnak be adatközlőim, hiszen az emberélet három fordulója közül a legjelentősebb eseménynek a faluban a második forduló számított, a párváltás és annak zárószakasza, a szerelem ünnepe, a lakodalom.

Tanulmányomban a lakodalommal kapcsolatos begyűjtött anyagot rendszerezve, a hivatástól az egyházi házasságkötésig, majd az ezt követő eseményekig követem, szokásokat és hiedelmeket ismertetek a sátorbontással bezárolag. A gyűjtőmunka módja és e tanulmány szerkezete főként Jung Károly azonos témájú, 1978-ban publikált kutatásainak felosztásaihoz igazodik. Gyűjtési területem az észak-bánáti körzet elenyésző településeinek egyike, a szülőfalum, Egyházaskér.

Adatközlőim szerint a lakodalmat Egyházaskéren mindig szombatra tervezték. A vendégek létszámát a szervezők anyagi helyzete befolyásolta, továbbá nagy figyelmet fordítottak a rokonság megtisztelésére és arra is, hogy akihez hivatalosak voltak, annál leróják tartozásukat, visszahívják őket. Túl nagy lakodalom tartására senki sem törekedett. A módosabb családokban is legfeljebb hatvan személyt hívtak meg. A visszaemlékezésekben nem személyre, hanem házra számolták a résztvevőket, hiszen a gyermekekre nem fordítottak túl nagy figyelmet, úgy tartották, számukra nem kell külön helyet foglalni szüleik körül, hiszen azok társaikkal játszottak, táncoltak. Egy „ház” általában három-négy személyből állt. Egyházaskéren külön tartották a lakodalmat, a vőlegény és az ara szülei külön vendégelték meg rokonaikat, ismerőseiket. Volt vőlegényes és menyasszonyos sátor. A meghívottak listáját közösen állították össze a szülők férjhezmenendő vagy házasulandó gyermekükkel, így azok meghívhatták néhány bálba járó cimborájukat vagy barát-nőjüket. Ha egy fiatal legény vagy lány párostul érkezett a lakodalomba, az azt jelentette, hogy ők is hamarosan összekötik életüket. Gyakran csak az eljegyzést követően jártak el együtt a fiatalok mások házasságkötésére vendégként.

– Tizenhat ház vót híva. Møg kilenc fiú møg kilenc lány (5).

A lakodalom napján az ifjú pár, a tisztségviselők és a segítők már a hajnali órákban készülődtek. A vőfély első feladatáé a vőlegénnyel, valamint a zenészekkel a vőlegény keresztapja házához ment, hogy másodszor is meghívja őt családjával a lakodalomba. A kétszeri meghívás a kiemelten fontos tiszteletet jelentette attól függetlenül, hogy már egyszer rábólintott, elfogadta a meghívást. A kétszeri meghívás nyomatékosította a kereszteléskor vállalt feladatkorét: ő lesz a vőlegény násznagya. A zenés hívogatót követően a menyasszony és a vőlegény gyónni indult keresztzüleivel a szomszédos település plébániájára, mivel Egyházaskérnek ekkor még nem volt helyben lakó plébánosa.

– Nagyon nagy eső vót. Az eső rossz előjelnek számított. Azt mondták, nem lesz jó a házasság. Az ifjú párnak a négyórás vonattal e köllött mönni Bánáckóra meggyónni. A hétórásiva møg vissza. Gyütt visszafele a pap is velünk (10).

A reggeli gyónás után mindenki visszatért saját házához, ahol már reggelire terítették, a keresztanya és a koszorúslányok a menyasszony öltöztetésére készülődtek. A közeli rokonokat, barátokat a kora délelőtti órákra hívták, és reggelivel kínálták őket. A meghívottak nagy többsége ebédre érkezett, miután elvégeztek a jószágok körül, így a reggeli disznótorost csupán a szűkebb család és a segítők fogyasztották.

– Rendszerint sertést fogyasztottak. A disznótoros aprólékot és a belsőségeket tálalták fel reggelire. Befűtöttek egy kemencét, be három tepszi hurkát, kóbaszt, oszt vót mit önni (1).

– Kilenc órára hívogattunk, oszt vót kocsonya főzve. Ez főleg a segítőközőknek vót (6).

A sátor bejáratánál a koszorúslányok várták a vendégeket. A vendégvirágok feltűzése után – melyekért cserébe a virágos kosárba pénzt dobtak a vendégek – beléptek a sátorba. Aki még ebéd előtt megérkezett, azt a menyasszony/vőlegény szülei és testvérei fogadták a bejáratnál. A gratulációk után a vőfély beköszönti, s közben a főasztalhoz kíséri őket.

– Mikó néném lakodalma vót, bort ittak. Pálinka is vót kis üvegökbe, oszt kínálták, nem vót, hogy az ott áll az asztalon. Mindönki möghúzta abbú a kis lapos üvegökbű (4).

Mivel a lakodalom a faluban valamilyen formában közösségi eseménynek számított, éppen ezért mindenkinek – egy kicsit – joga volt részt venni benne. Éppen ezért a kíváncsiskodókat is belenyugvással fogadták, a kapuban kalácscsal, itallal kínálták őket.

Ebéd előtt a menyasszony legkedvesebb koszorúslánya rövid versikével kérte ki az ara koszorúját, amelyet tányérba helyezve, a vőfély kíséretében a vőlegényes házhoz vitték, hogy cserébe kikérje a vőlegény bokrétáját a menyasszony részére, szintén verssel.

Dél körül a vőfély verssel beköszöntötte a levest, majd elfogyasztását követően a többi ételt is sorjában. A lakodalom hangulata a vőfély találékonyságától, a vendégek humorérzékétől függött.

– A vőfény beköszönötte az önnivalót, mög mindig hozzátötte, hogy ögyenek ebbű, me nem lösz más. Disznópaprikás mög húsleves vót (6).

Ebéd után a vőfély figyelmeztette a vendégeket arra, hogy nemsokára indulni kell az esküvőre, majd felkérte a menyasszonyt és szüleit, hogy hallgassák meg lányuk búcsúzó versét, amelyet szintén a vőfély adott elő. A menyasszony nevében hosszan szavalt, gyakran megrikatta a hozzátartozókat. Ezután indult a nászmenet az esküvőre. Nagy szerepe volt a sorrendnek: a menet élén a vőfély és kísérője haladt, ha nőtlen volt, akkor leánytestvére ment vele, őket követte a menyasszony és kísérője. Ez a személy általában a nőtlen testvér vagy unokatestvér volt. A menyasszony után következett a násznagy és a felesége, a násznagyné és a szülők. A további sorrend már szabálytalan volt, attól függött, ki mikor állt be a menetbe. Hátul mentek a zenészek és a mulatozók. Előfordult, hogy néhány családot csupán azért hívtak meg a lakodalomba, mert nagyon jól táncoltak, szerettek mulatni, s ezzel emelték az ünnep hangulatát.

A násznéptől volt hangos a falu. Miközben itallal a kezükben lassú léptekkel, dalolva, mulatva haladtak végig a településen, a lakosság az ablakból, kapuból, esetenként az utcára kiülve nézte a menetet, és berzenkedett, kacagott a vendégek csipkelődő kurjongatásain, amelyek nem kímélték sem őket, sem az új párt, sem a tisztségviselőket:

- A menyasszony kötője főjebb ájjon gyüvőre (1).
- Három tökmag a sarokba, gyerök van a menyasszonba (3).
- Vöröshajma haja nélkü, a vőlegény gatya nélkü (8).
- Aki kinéz az ablakon, tarka kutya fossa nyakon (10).
- A násznagy úr, jaj, de görbe, sokat hágott a gödörbe (14).

A polgári esküvő megelőzte az egyházit. A templomban külön-külön ült a két násznép, nem keveredtek a vendégek sem itt, sem a hivatal előtti mulatozás idején. A menyasszony vállára a templom előtt a vőlegény násznagynéja felhelyezte átlósan az avatóruhát, és levette bal kezéről az eljegyzési gyűrűt. Az oltárt megkerülő séta csak a templom felépülése után vált szokássá. Még ma is őrzik a hagyományt, miszerint az lesz a család irányítója, aki előbb lép ki a templomajtón. Az ajtóban a cukordobálás szokása a menyasszony részéről Egyházaskéren is élt. Rendszerint a vőlegény vásárolta a cukorkát.

– Az oltártú együtt gyütt ki az új pár. Oszt babona vót, hogy iparkodjon a menyasszon előre kilépni, hogy ű lögyön a gazdaasszon a sëmmibe (6).

Az esküvőt követően ismét szétvált az új pár. A menyasszonyos házhoz visszatérve a menyasszony eljárta a menyasszonytáncot. Elsőnek a vőfély kérte fel. A zenészek a Jaj de csinos menyecske lesz ebből a lányból, / Kerek kontyot fonnak majd a hajából kezdetű nótát húzták, majd a vőfély mindenkit néven szólított, hogy táncra perdüljön a menyasszonnyal. A vendégek fizettek a táncért. Rendszerint egy szitába vagy lavórba gyűjtötték a pénzt, a násznagyné pedig fakanállal kavargatta.

– A lányos házná akkó vót a menyasszonytánc, mikó hazaértek a templombú. Ilyenkó a vőlegény nem is vót a tájon, a lán egyedű keresött (3).

A vőlegény vőfélye a megbeszélt időpontban, körülbelül a sortánc lezajlása után tért be a menyasszonyos sátorba, hogy háromszor kikérje a mindenki számára kedves menyasszonyt. Minden alkalommal szavalt, kétszer visszautasították, harmadszorra, amikor már a násznép kíséretében ment, kiadták a menyasszonyt, persze csak azután, hogy a vőlegény küldöttsége válaszolt egy talalós kérdésre. Például:

- Mikó van a libán legtöbb toll? (Ha a gúnár is rajta van) (3).
- Hogy neveznénk a disznó farkát „a” betű nélkü? (Disznó segge földője) (3).

A menyasszonyt a vőlegényes házhoz „a két koszorúslán mög az Ágnis néni kísérte, az vót a gardedám, aki vigyázott a koszorúslányokra” (1).

Mikor megérkeztek a vőlegényes sátorhoz, a sátor bejáratánál a vőlegény szülei mézes vagy sós pereccel és mézzel várták a fiatal párt. Mézet azért kellett enniük, hogy édes, gondtalan legyen az életük, a peracet pedig kettétörték, s azt tartották, akinél a nagyobb darab maradt, az lesz az úr a háznál. A vőfély a sátor bejáratánál beköszöntötte az új párt, bemutatta a menyasszonyt a vőlegény vendégeinek.

A vacsora alatt sor került egy közösségi játékra, amikor is ellopták a menyasszony cipőjét. Az ara nem ellenkezett, hiszen jól tudta, hogy ezzel is némi pénzt kereshetnek, a cipőt ugyanis a násznagynak kellett visszavásárolnia, a pénz az ifjú párt illette.

Miután a zenekar is megvacsorázott, megkezdődött a sortánc. Ez is a vőfély irányítása mellett zajlott a násznagy közreműködésével. Szót kér: megveregeti a vőfélybotjával az ajtófélfát, az asztalt vagy a padot. Itt is mindenkit név szerint szólít a vendéglistáról. Ha kihagy valakit, azt gyakran sértésnek veszik. Az alig néhány lépésnyi tánc után a vőfély felkiált: Eladó a menyasszony! Ezzel is jelzi, csere következik. A násznagy két összehorított tányérba gyűjti a pénzt, s amikor a vőfély a lista végére ér, a menyasszony további pénzkeresete érdekében még egy kicsit kurjongat. Ilyenkor néhányan újra megvásárolják egy táncra a menyasszonyt. Tréfás jelenetek is következtek, leültették a menyasszonyt és alkudoztak, ki váltsa ki. Amikor a násznagy úgy látta, hogy csökkent az érdeklődés a táncba hívásra, a menyasszonyt a kötőjéért küldi, melybe az összetáncolt pénzt szórja. A vőlegény ezt követően felkapja a menyecskét – esetenként kézen fogja –, és kifutnak a teremből. A násznagy által utánuk dobott tányér széttörése a fiatalok gyermekáldására utal. A darabok száma a gyermekek számát is jelenthette. Éjfél tájban érkeztek a vőlegényes házhoz a kálátósok (hivatalosan kárlátók, jelentése: a szülők első látogatása férjhez ment leányuknál, kiben saját családjukra nézve kárt szenvedtek, aki hiányzik saját házukból). A kálátósokat étellel, itallal kínálják, táncra perdülnek, mulatoznak, majd visszamennek. A kálátó, kár látás eredeti funkciójáról nem szóltak adatközlőim.

– Mikó az újasszon átötözött, aztán gyűttek a kálátósok. Azë, hogy mögnézzék, milyen az újasszon, hogy van-ë ott mit önni neki (6).

Egyházaskéren a lakodalom rendszerint a második nap délutánján ért véget. Vasárnap a reggeli órákban indult meg a társaság ébresztgető útjára. Az ifjú pár is velük tartott.

– Rögge möntek kötögetni. Azt meszelésnek is nevezték. Vitték a söprűt mög a meszelőt, hogy maj mönnek takarítani. Csúnya ményasszon is vót velük. Fölötözött mindig valaki. Összecsókót mindönkit. Ahogy

szőtték össze a násznépet. Táncótatta a legényöket, kért pézt, oszt azt is odatták a zenészőknek. Az új pár is sétát velük (4).

– Vót olyan alkalom, hogy talicskába ütették azt, akihön bemönte, oszt a másíkg taszították úket, még oda nem értek. Embörök csináták részögön különösen (12).

A lakodalom a keltegetéssel, a sátorbontással zárult, az ifjú pár ünnepe pedig az ún. „embörbállal”, amely az emberré, a felnőtté válás kifejezője volt. Ezt követően életük egészét a munka és a családalapítás, a gyermeknevelés töltötte ki. Az embörbált mindig a farsangi időszakban tartották, s nem fiatalokat, hanem párokat, friss házásokat hívtak össze. Az előző évben házasodotknál szokás volt, hogy az esküvői ruhájukat felöltve vettek részt a falusi mulatságon.

– Embörbál vót mindig február elejín. Mindég az, aki nyáron, össze férhön mönt, menyasszonyi ruhába mönt el az embörbállba (6).

Irodalom

BÁLINT Sándor

1968 *A szegedi nép*. Gondolat, Budapest, 147–153.

BÖNGYIK Árpád–BOGDÁN József–FEHÉR Mária

1999 *Verbica – Egyházaskér*. Újvidék

DÖMÖTÖR Tekla–HOPPÁL Mihály (szerk.)

1990 *Magyar Néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság*. Akadémiai Kiadó, Budapest

JUNG Károly

1978 *Az emberélet fordulói*. Gombosi népszokások. Forum, Újvidék

ORTUTAY Gyula

1982 *Magyar Néprajzi Lexikon*. Budapest

SZŐKE Anna

2012 *Örökbe hagyom*. Fejezetek Kishegyes társadalomnéprajzához. Szabadka

Adatközlők

1. Hézső Mihály (1927) és (Fajcsák) Piroska (1935)
2. Barna Mihály (1938) és (Rúzsza) Ilonka (1940)
3. Özvegy Mihók István (1928)
4. Bálintné Mihók Margit (1933)
5. Özvegy Péterné Rúzsza Julianna (1927) †
6. Ágoston István (1933) és (Mihók) Julianna (1936)
7. Vörös István (1937) és (Ambrúzs) Erzsébet (1938)

8. Özvegy Kataróné Csorba Katalin (1946)
9. Peckáné Kormányos Rozália (1932)
10. Csorba Mihály (1945) és (Vörös) Ilonka (1948)
11. Nagy József (1930)
12. Sári János (1937) és (Horvát) Piroska (1942)
13. Bálintné Vénus Ilonka (1930) †
14. Fehér Mária (1957)